

Ks. dr hab. Krzysztof Bardski, SBP 30

METODOLOGIA ĆWICZEŃ NA TEKŚCIE BIBLIJNYM

Prowadząc od kilkunastu lat ćwiczenia z Nowego Testamentu w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie, wypracowałem metodę, którą chciałbym się podzielić w niniejszym artykule.

Ćwiczenia odbywają się raz w tygodniu w wymiarze dwóch godzin wykładowych. Niezależnie od liczebności grupy, na każde zajęcia sześciu uczestników przygotowuje wystąpienia, które mają trwać od 10 do 15 minut. Poszczególne zajęcia poświęcone są jednej perykopie biblijnej, którą prowadzący powinien podać uczestnikom z odpowiednim wyprzedzeniem (1-2 tygodnie). Uczestnicy ćwiczeń przygotowują swoje wystąpienia, opierając się na wskazówkach metodycznych, przy czym każdy z sześciu prelegentów ma opracować perykopę, podchodząc do niej z jednej z sześciu zaproponowanych perspektyw badawczych. Mamy więc sytuację, w której wszyscy pracują na jednym tekście biblijnym, każdy jednak odkrywa w nim coś innego, czym dzieli się z uczestnikami zajęć. Różnice między poszczególnymi podejściami powodują, że często dochodzi do interesujących dyskusji.

Wskazówki metodyczne zostały przeze mnie opracowane pod kątem ćwiczeń z Ewangelii synoptycznych, niemniej jednak – po dokonaniu niewielkich przeróbek – można je z powodzeniem zastosować do innych tekstów biblijnych.

1. Tłumaczenie tekstu

O ile to możliwe, za punkt wyjścia bierzemy tekst oryginalny hebrajski lub grecki. Posługując się tekstem oryginalnym, należy zajrzeć do aparatu krytycznego i przedyskutować warianty tekstualne. Cenna pomoc w przypadku Nowego Testamentu: Grecko-polski Nowy Testament (wydanie interlinearne).

– Również posługujemy się tłumaczeniami. Warto skonfrontować różne przekłady, zwłaszcza katolickie: Biblia Tysiąclecia (zwl. wyd. 5), Poznańska, Warszawsko-Praska, Edycji Św. Pawła, R. Popowskiego (Vocatio), E. Dąbrowskiego, S. Kowalskiego, R. Brandstaettera, A. Świderkówny itd. Korzystając z Biblii Jakuba Wujka, weź pod uwagę, że jest to przekład z Wulgaty, a nie z oryginału. Przekład opracowany przez biblistów katolickich wraz z przedstawicielami 10 innych Kościołów: *Pismo Święte Nowego Testamentu i Psalmi – Przekład ekumeniczny na trzecie tysiąclecie*. Dobre przekłady protestanckie: Biblia Gdańska (język nieco archaiczny), Biblia Warszawska, tzw. Nowy przekład, ciekawy jest Nowy Testament – współczesny przekład. zwrócić uwagę na: wieloznaczność niektórych terminów (to samo słowo różnie tłumaczone), uzależnienie ich tłumaczenia od kontekstu, metodę przekładu (dosłowny, literacki, w języku potocznym itd.).

– Jeżeli masz dobrą znajomość współczesnych języków obcych, to warto zajrzeć do przekładów biblijnych w tych językach. Każdy język ma swoją specyfikę i czasami dane słowo lub zwrot trudno przełożyć na polski, natomiast łatwiej wyrazić po angielsku, francusku lub niemiecku.

– Czy są w perykopie terminy lub pojęcia sprawiające szczególne trudności pod względem tłumaczenia, wymagające odrębnego wyjaśnienia?

– Można w tym miejscu przedstawić propozycję własnego tłumaczenia perykopy.

Pomoce: Przedstawione powyżej przekłady.

2. Gatunek literacki i kontekst historyczno-społeczno-kulturowy perykopy

Do jakiego gatunku (lub rodzaju) literackiego można by zaliczyć perykopę? (narracja, modlitwa, hymn, przypowieść, apokaliptyka, wywód retoryczny, kazanie itd.). Należy uzasadnić, przedstawioną opinię. Tu warto zwrócić uwa-

gę na figury stylistyczne pojawiające się w tekście (paralelizm, porównanie, personifikacja itd.)

– W jakim kontekście historyczno-społecznym można by usytuować perykopę? Spróbuj opisać realia życia codziennego stanowiące tło dla danej perykopy Z czym mogły się kojarzyć motywy literackie występujące w perykopie ludziom tamtych czasów? Czy pojawiające się w niej przedmioty codziennego użytku były takie same jak te, które mamy obecnie? Jakie obyczaje, relacje międzyludzkie, problemy, itd. wymagają wyjaśnienia, by były zrozumiałe dzisiaj. Jakie wydarzenia historyczne są tłem dla perykopy?

Pomoce: Przede wszystkim: C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*; D. H. Stern, *Komentarz żydowski do Nowego Testamentu*, ponadto przypisy z Biblii Poznańskiej, Edycji Św. Pawła wyjaśnienia w komentarzach serii: Pismo Święte Nowego Testamentu (KUL) i innych komentarzach do poszczególnych ksiąg.

W przypadku perykop mających paralele synoptyczne:

– Jakie różnice zachodzą względem innych synoptyków? Czym można je uzasadnić? Jaka jest specyfika przekazu danego ewangelisty i czy świadczy ona o szczególnym ujęciu teologicznym?

Pomoce: Przede wszystkim *Synopsa* i odrobina logicznego myślenia.

3. Uzasadnienie wyodrębnienia perykopy, jej jedność i struktura

A. Uzasadnienie wyodrębnienia perykopy

Dlaczego i w jaki sposób pierwszy werset perykopy „odcina” się od poprzedzającego go tekstu? Co nowego pojawia się w nim (inna osoba, liczba, słownictwo, np. terminy wojskowe, rolnicze, z życia rodzinnego, handlowe, itp.; sposób wypowiedzania się; w przypadku narracji: nowa scena, bohaterowie, inne miejsce lub czas akcji; w przypadku mowy: inny ton, nowa argumentacja, nowy temat, nowa budowa wywodu logicznego).

– Tekst księgi stanowi również pewną ciągłość, należy więc też zapytać, w jaki sposób perykopa jest kontynuacją poprzedzającego ją tekstu.

– Dlaczego i w jaki sposób ostatni werset kończy perykopę? Czym „odcina” się od następującego po nim tekstu? (stosujemy podobne kryteria jak

powyżej). Zapytajmy też, czy tekst następujący po perykopie stanowi w jakiś sposób jej kontynuację.

B. Wewnętrzna jedność perykopy, jej temat

Spróbuj nadać tytuł perykopie i uzasadnić go. Czy zgadzasz się z tytułami, jakie nadają jej tłumacze w poszczególnych wydaniach Biblii?

– Czy są w perykopie słowa lub wyrażenia mające szczególne znaczenie (powtarzają się lub znajdują się w miejscach wskazujących na ich szczególną rolę w tekście).

– Jakie cechy budowy perykopy nadają jej znamiona jedności (powtórzenia, nawiązanie do tego samego motywu na początku i na końcu perykopy itd.)

C. Wewnętrzna struktura perykopy

Czy dostrzegasz w perykopie jakiś logiczny układ? Dlaczego to, co autor umieścił na początku, powinno się znajdować na początku, a to, co umieścił na końcu, ma swoje właściwe miejsce na końcu? Co z tego ma wynikać dla czytelnika?

– Spróbuj podzielić perykopę na mniejsze części i nadaj każdej z nich odpowiedni tytuł, następnie określ relacje między poszczególnymi częściami; jaka jest ich wzajemna zależność logiczna?

Strukturę perykopy najlepiej przedstawić graficznie.

Pomoce: Przede wszystkim własna refleksja, krytyczna, przeprowadzona bez pośpiechu i o porze dnia, gdy umysł jest wypoczęty i bystry. Poza tym warto zajrzeć do przekładów wymienionych w pkt. 1, oraz: przypisy z Biblii Poznańskiej, wyjaśnienia zawarte w komentarzach w serii: Pismo Święte Nowego Testamentu (KUL) i innych komentarzach do poszczególnych ksiąg.

4. Perykopa na tle Starego i Nowego Testamentu

Wyszukaj w Biblii inne perykopy lub pojedyncze wersety, które mogłyby rzucić światło na głębsze zrozumienie omawianego przez nas tekstu.

– Perykopa na tle Nowego Testamentu. Jak wpisuje się orędzie perykopy w całość nauczania Chrystusa i jaka jest jej pozycja względem innych pism nowotestamentowych. Czy ważne terminy lub pojęcia pojawiają się w innych

miejscach Nowego Testamentu? Zwłaszcza zwróć uwagę na znaczenie perykopy w świetle śmierci i zmartwychwstania Chrystusa..

– Perykopa na tle Starego Testamentu. Czy orędzie perykopy lub jej treść teologiczna jest kontynuacją myśli Starego Testamentu? A może stanowi absolutne *novum*? Może modyfikuje jakieś treści starotestamentalne nadając im nowy sens? Czy można nakreślić jakiś kierunek rozwoju? Czy spełniają się w niej jakieś zapowiedzi proroków?

Pomoce: Konkordancja i marginalia w niektórych wydaniach Biblii, zwłaszcza Biblia Jerozolimska i Towarzystwa Św. Pawła ponadto: X. Leon-Dufour, *Słownik teologii biblijnej*, M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, P. J. Achtemeier, *Encyklopedia biblijna*, B. M. Metzger, M. D. Coogan, *Słownik wiedzy biblijnej*.

5. Perykopa odczytana przez Ojców Kościoła, pisarzy kościelnych i w dziedzictwie kultury

Jak perykopa była odczytywana na przestrzeni dziejów chrześcijaństwa? Czy była inspiracją dla świętych? Czy w ich pismach lub żywotach pojawiają się nawiązania do zawartych w niej motywów? Czy różnice w jej rozumieniu były powodem sporów doktrynalnych, może nawet herezji? Czy dokumenty soborów lub papieży nawiązywały do niej? Jakich doszukiwano się w niej alegorii?

– Czy nawiązania do perykopy pojawiają się w kulturze i sztuce (jako motyw w literaturze lub malarstwie)? Jaką rolę odegrała perykopa w historii kultury?

Pomoce: komentarze patrystyczne do niektórych ksiąg wydane w seriach: *Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy* (ATK), *Źródła myśli teologicznej* (WAM), *Biblioteka Ojców Kościoła*, indeksy biblijne w wydaniach pism klasycznych autorów chrześcijańskich (św. Jan od Krzyża, św. Teresa z Avila, św. Ignacy Loyola, mistycy franciszkańscy, dominikańscy itd.). Najcenniejszą pomocą jest: M. Starowieyski, *Karmię was tym, czym sam żyję* (Ojcowie Żywi 1-4).

6. Interpretacja aktualizująca

Kiedy perykopa jest odczytywana w roku liturgicznym? Jakie inne czytania jej towarzyszą? Czy jest między nimi logiczny związek?

– Co perykopa mówi dzisiejszemu człowiekowi? Czy przedstawia ona sytuacje lub problemy, które w jakiś sposób pojawiają się w dzisiejszym świecie lub mają charakter ponadczasowy? Czy są w niej motywy obce lub nawet wchodzące w konflikt z mentalnością współczesnego człowieka? Jak należałoby ująć perykopę w przekazie katechetycznym (lub homiletycznym).

– Tu ważnym drogowskazem jest interpretacja perykopy w aktualnym magisterium Kościoła. Czy w dokumentach II Soboru Watykańskiego, w nauczaniu papieskim ostatnich dziesięcioleci, w Katechizmie Kościoła Katolickiego pojawiają się cytaty lub nawiązania do perykopy?

Pomoce: indeksy biblijne w wydaniach pism i przemówień papieskich, dokumentach Soboru, Katechizmie i innych dokumentach kościelnych, propozycje kazań niedzielnych w czasopiśmie katolickich, książkowe zbiory kazań lub rozważań biblijnych przeznaczonych na dni roku; zwł. Jan Paweł II, *Homilie na niedziele i święta* (opr. ks. P. Ptasznik).

Uwaga!

Do wielu z powyższych punktów można znaleźć coś ciekawego w: *Katolicki komentarz biblijny* (Vocatio), *Międzynarodowy komentarz biblijny* (Verbinum), *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu* (Pallottinum).

Na zakończenie parę refleksji, które mogą okazać się pomocne. Zwykle pierwsze zajęcia poświęcam omówieniu wskazówek metodycznych, przytaczając przykłady dotyczące innych perykop niż te, które będą analizowane na kolejnych spotkaniach. Podaję namiary perykopy i rozdzielam poszczególne punkty wskazówek sześciu prelegentom. Warto pamiętać, by na kolejnych zajęciach dany uczestnik nie przygotowywał tego samego punktu. Jeśli – dajmy na to – ktoś ma przygotować tłumaczenie tekstu pierwszej z omawianych perykop, to gdy przyjdzie czas na drugą perykopę, powinien przygotować inny z wyżej wymienionych punktów.

Oдноśnie do pierwszego punktu (tłumaczenie perykopy), to warto zwrócić uwagę na to, by prelegent podjął krytyczny wysiłek porównania różnych przekładów i próbę odkrycia powodów, dla których ten sam tekst może być różnie tłumaczony. Zwykle prace nad tym punktem powodowały zainteresowanie tekstem oryginalnym. W jego ramach uczestnicy przygotowują zwykle dużo więcej niż na to pozwala limit czasowy (10-15 min), a więc pojawia się konieczność ograniczania wypowiedzi do najistotniejszych kwestii.

Punkt drugi (gatunek literacki i kontekst historyczno-społeczno-kulturowy perykopy), a zwłaszcza druga jego część, cieszy się zwykle dużym zainteresowaniem uczestników i przybliża realia czasów biblijnych.

Punkt trzeci (uzasadnienie wyodrębnienia perykopy, jej jedność i struktura), dotyczący zasadniczo zagadnień strukturalnych, wymaga własnych przemyśleń i nie należy do najłatwiejszych. Uczestnicy o lotnym umyśle i osobistym podejściu do Pisma Świętego świetnie sobie z nim radzą, natomiast ci, którzy obawiają się samodzielnego podejścia do refleksji nad tekstem biblijnym, muszą zdobyć się na szczególny wysiłek.

Dzięki publikacji Biblii Jerozolimskiej, punkt czwarty (perykopa na tle Starego i Nowego Testamentu) jest łatwiejszy do zrealizowania. Zresztą ci uczestnicy zajęć, którzy zetknęli się z metodą *scrutatio* stosowaną przy medytacji nad Biblią we Wspólnotach Neokatechumenalnych, nie będą mieli żadnych problemów. Warto jednak uwrażliwić na jedno: nie wystarczy tylko odczytać fragmenty ze Starego i Nowego Testamentu, rzucające światło na analizowaną perykopę, ale należy wyjaśnić, dlaczego właśnie ten lub inny fragment pomaga w jej głębszym zrozumieniu.

Punkt piąty (perykopa odczytana przez Ojców Kościoła, pisarzy kościelnych i w dziedzictwie kultury) wymaga najwięcej czasu i wysiłku. Konieczne jest udanie się do biblioteki i poszperanie w różnych indeksach, chyba że prelegent ograniczy się do *Karmię was tym, czym sam żyję* ks. Starowieyskiego. Nieraz jednak seminarzyści zaskakiwali mnie bardzo ciekawymi komentarzami, które gdzieś tam wyszperali. I znowu, nie chodzi tylko o odnalezienie ciekawych tekstów, ale o konfrontację różnych podejść komentatorów do analizowanej perykopy. Trzeba też wziąć pod uwagę, że nie wszystkie perykopy biblijne cieszyły się w przeszłości równym zainteresowaniem. Do Ewangelii znajdziemy w języku polskim o wiele więcej komentarzy starożytnych niż np. do ksiąg mądrościowych Starego Testamentu.

Ostatni punkt (interpretacja aktualizująca) jest chyba najbardziej lubiany przez kleryków, gdyż ma wymiar najbardziej praktyczny. Pamiętajmy jednak, że chodzi tu nie tyle o wygłoszenie kazania na bazie omawianej perykopy (nie zabierajmy chleba homiletom!), ale raczej o przedstawienie problemów, które mogą się pojawić w przekazie homiletycznym lub katechetycznym.

Osobiście wydaje mi się, że ćwiczenia prowadzone według powyższej metody w dużym stopniu aktywizują podejście uczestników do tekstu biblijnego i pozwalają na jego wielowymiarowe postrzeganie. Ponadto sam prowadzący odnosi korzyść polegającą na tym, że opracowując różne zestawy perykop biblijnych, za każdym razem ma szansę pracować na innym tekście.

Żadna metoda nie jest dziełem skończonym. Dlatego z życzliwością przyjąłbym wszelkie sugestie, mogące ją ulepszyć lub zmodyfikować. Ze swej strony, chętnie prześlę osobom zainteresowanym najnowszą wersję wskazówek metodycznych pocztą elektroniczną (kbardski@yahoo.com).

Ks. dr hab. Krzysztof Bardski, SBP 30